

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet knihovnictví

SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE PODLE KARLA JASPERSE

Seminární práce k předmětu VIKBA29 Učící se společnost a role knihovníka v ní

Autor: **Jana Machalová**
UČO: 179517
Typ studia: kombinované
Ročník: 3.
Počet znaků: 13 198 (bez mezer)

Brno
2009

Obsah:

1	Úvod.....	3
2	Karl Jaspers	3
2.1	Filozofie Karla Jasperse	4
3	Filozofie existence.....	5
4	Sociální komunikace dle Karla Jasperse.....	6
4.1	Komunikace jako základní podmínka bytí.....	6
4.1.1	Komunikace jako nedílná součást člověka.....	7
4.1.2	Souvislost komunikace s láskou a pravdou.....	7
4.2	Komunikace jako jedna z cest k filozofickému vedení života.....	7
4.3	Komunikace a pravda.....	8
4.4	Komunikace v politice – politická diskuze	9
5	Shrnutí a závěr	9
	Informační prameny	11

1 Úvod

Karl Jaspers je jedním z nejvýznamnějších filozofů 20. stol; představitel tzv. *filozofie existence*.¹ V mnoha částech jeho tvorby se objevují teze o komunikaci, nejsou však uspořádány a nikdy jim ani nebyla věnována větší pozornost ze strany filozofie komunikace, ačkoli je komunikace s filozofií existence především díky Jaspersovi těsně spjata.

Ve své práci nejprve přiblížím život a dílo Karla Jasperse, poté představím filozofický směr existencialismus a poukážu na východiska, která dokazují nezbytnost komunikace v existenci každého jednotlivce, v poslední části práce se budu podrobně věnovat Jaspersovu pojetí komunikace.

2 Karl Jaspers

Karl Jaspers se narodil 23. února r. 1883 v německém Oldenburgu v rodině bankovního ředitele a poslance zemského sněmu. Nejprve studoval právo, později se věnoval studiu medicíny. Roku 1909 promoval v Heidelbergu a začal pracovat na psychiatrické klinice. R. 1913 se habilitoval na docenta psychologie. Působil v Heidelbergu na univerzitě nejprve jako profesor psychologie a poté filozofie. V letech 1937-45 byl vyloučen z akademického života, po válce se podílel na obnově heidelberské univerzity, ale již r. 1948 se odstěhoval do Basileje, kde na tamní univerzitě působil až do r. 1961. Zemřel r. 1969.

Jeho původním oborem tedy byla psychologie, ale dílo *Psychologie světonázorů* (1919) signalizuje jeho přechod k filozofii. Již prvními svazky přednášek ve dvacátých letech vzbudil značnou pozornost. Stěžejním dílem je pak třísvazková *Filozofie* (1932), které důkladně obeznamuje s Jaspersovým filozofickým systémem. Roku 1931 vyšla *Duchovní situace doby*, která byla reakcí na stoupající vlnu totality v Německu. Po druhé světové válce Jaspers pracoval na *Filozofické logice* (první svazek *O pravdě*, 1947), dále publikoval řadu statí, které se zabývají např. velkými osobnostmi filozofie (v díle *Velcí filozofové*), nebo aktuálními problémy doby (populární kniha *Atomová bomba a budoucnost člověka*).

¹ *Filozofie existence* (taktéž *existencionalní filozofie*, *existencialismus*) má své kořeny u Sorena Kierkegaardena a jeho zaměření na jednotlivce. Tento filozofický směr bývá označován za filozofii 20. stol. Myšlení existencionalních filozofů má výrazně osobní prožitkový ráz, klíčovou roli hraje „mezni situace“. Za hlavního představitele je považován Karl Jaspers, existencialismus proniká i do literatury.

Na Jaspersovy životní postoje a celé filozofické dílo měl velký vliv vztah k milované ženě. S Gertrud Jaspersovou (roz. Mayerovou) se poznal r. 1907 za studií v Heidelbergu. Gerturd byla Židovka a Jaspers silně pociťoval ohrožení, které vzrůstalo v Německu v 30. letech. Po marných pokus o emigraci se spolu za druhé světové války ocitli v bezprostředním ohrožení života a jen díky přátelům a Jaspersovým konexím se jim podařilo přežít. Jaspers si r. 1942 zapsal: „Jestliže Gertrud nemůžu ochránit před násilím, pak musím zemřít také - ... Moje filozofie by nebyla ničím, kdyby na tomto rozhodujícím místě selhala. Vzájemná věrnost je buď v některých situacích absolutní, anebo není vůbec.“² Základní a opakující prvky Jaspersovy filozofie *existence* a *transcendence* jsou těmito větami nejen stvrzeny, ale je zde i poukázáno na nutnost osobního prožívání.

2.1 Filozofie Karla Jasperse

Karl Jaspers je jedním z nejvýznamnějších představitelů existencionalní filozofie; jeho filozofie (tak jako celý existencionalismus) vychází především ze *Sørena Kierkegardena*, dále čerpá ze *Sokrata*, *Platóna*, *Plotína*, *Hegela*, *Nietzcheho* a *Lao Tzu*, avšak stěžejní je pro něj filozofie *Immanuela Kanta*. Velký vliv na něj měl i jeho současník *Max Weber*.

Základním filozofickým konceptem Karla Jasperse je pojetí *bytí* jako „*obemkající*“, kdy vše kolem nás (veškeré bytí) má charakter *horizontu*, a to znamená, že jej nemůžeme ze žádného místa poznat. Snaha dosáhnout tohoto obemkajícího bytí a uchopit jej v jeho celosti, je podle Jasperse základní filozofickou operací, kterou lze provádět trojím způsobem: skrze vlastní *existenci*, *transcendenci* a pomocí *rozumu*.

Postihnout existenci je možné jedině u člověka, protože jedině člověk si je jí vědom. Jaspers se pokouší postihnout bytí – existenci pomocí vlastních kategorií (odmítá tak vědy jako sociologie, psychologie, či antropologie, které postihují existenci člověka jen dílčím způsobem). Kategorie, které podle Jasperse umožňují poznat existenci jsou: *svoboda*, *komunikace* a *dějinnost*.

Významnou část své práce věnoval Jaspers i otázce *transcendence*, která je v našem myšlení přítomna pomocí šifer, kterými může být vše, avšak dokáže je číst jen člověk.

Nedílnou součástí existencionalismu je jistá mezní situace (smrt, utrpení, vina...). Pokud se v ní člověk ocitne, stává se sám sebou a ona se mu může stát šifrou pravého bytí. Jaspers tyto situace nazývá „*poslední ztroskotání*“.

² JASPERS, Karl. *Šifry transcendence*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. s. 9.

Jaspersova filozofie se dotýká i **jazyka** – nástroje komunikace. Jaspers si všímá nedostatků jazyka oproti logice, ale plné podrobení jazyka logice by vedlo podle něj k jeho zničení. To co je v jazyce nelogické, je z velké části odrazem pravd, které jsou formální logice nepřístupné. Jaspers tedy vidí jazyk jako lidský nástroj pro uchopení myšlení a světa.

3 Filozofie existence

Než přejdu k Jaspersovu pojetí *komunikace*, která je tedy podle něj jedním ze *způsobů poznání pravé existence* (viz výše), chtěla bych ještě věnovat část práce popsání vztahu existencionální filozofie a komunikace obecně.

Za základní společné rysy filozofie existence bývají považovány tyto teze:

- Existence je vždy existence *člověka*, středem této filozofie existence je člověk.
- Existence je vždy *individuální* existence. Je to způsob bytí vlastní člověku jako jednotlivci.
- Existenciální filozofie neměří člověka modelem věci, která má pevně stanovenou podstatu, ale ne člověk, ten se teprve musí učinit tím, co je.
- Existencionálním filozofům jde o *bezprostřední* uchopení jsoucna (metoda fenomenologie).
- Filozofie existence je *dynamická*. Existence je bytí v čase.
- Ačkoli je filozofie existence vždy zaměřena na *jednotlivce*, neizoluje ho, ale vždy jej zakotvuje vždy do konkrétné situace; „Lidské bytí je bytím na světě a je to vždy bytí s jinými.“³
- Základním podnětem je tzv. „*existencionální prožitek*“ (mezní situace).

Jako klíčová pro objasnění úzkého vztahu existencionální filozofie a komunikace se mi jeví teze, která připomíná, že existence člověka je zakotvena. Člověk není izolován, ale je vždy spojen se světem. Komunikací se pak rozumí existenciální sepětí s jiným bytím.

³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992. s. 431.

4 Sociální komunikace dle Karla Jasperse

Ačkoli je Karl Jaspers označován, za jednoho ze tří nejdůležitějších existencionálních filozofů 20. století, jeho dialogický koncept mezilidské komunikace nezískala velkou pozornost. Jako jeden z prvních filozofů se zabýval epistemologickým a ontologickým významem komunikace.⁴ Přestože je komunikaci věnována značná část Jaspersova díla, nebyl filozofii komunikace podrobněji zkoumán. Jeho myšlenky zůstaly nevyslyšeny.

Jaspers se ve svém filozofickém díle o komunikaci soustavně zmiňuje, ale neexistuje uzavřený a propracovaný systém Jaspersova pojetí komunikace. Vždy můžeme vycházet jen z jednotlivých sentencí a myšlenek.

Podle R. Gordona⁵ se komunikace neustále vrací v Jaspersově díle ve čtyřech tématech:

- *role komunikace ve vytváření identity a lidskosti*
- *komunikace jako pramen pravdivého bytí*
- *potřeba pokračující komunikace*
- *možnosti dialogu „existencionální“ komunikace*

Pojem **komunikace** se v Jaspersově práci objevuje v různých pojetích a vztazích, v následující části se pokusím o jejich popis.

4.1 Komunikace jako základní podmínka bytí

Základem Jaspersovy filozofie komunikace je myšlenka na komunikaci, jako nezbytnou součást existence. Komunikace je pojata jako univerzální podmínka lidského bytí, je to nejkompexnější esence našeho bytí. Jaspers označuje komunikaci mezi dvěma osobnostmi za největší úspěch na tomto světě.

„My self-being is always decided in communication, by its tie to communication.“⁶ Existence se může uskutečňovat pouze v *existencionálním sepětí s jiným bytím*. Toto sepětí se nazývá komunikací. Karl Jaspers nevidí komunikace v pouhém rozhovoru, diskuzi, družnosti a nebo jiných sociálních vztazích, ty považuje za komunikaci všedního bytí.

⁴ Vedle něj se tímto směrem ubíral ještě *Martin Buber* a jiní filozofové z počátku 20. století.

⁵ GORDON, Ronald D. Karl Jaspers: Existential philosopher of dialogical communication. *The Southern Communication Journal*. Memphis: Winter 2000. Vol. 65, Iss. 2/3; pg. 105.

⁶ Ibid. pg. 109. Bytí člověka je vždy vysloveno v komunikaci a je s ní úzce spoutáno. (přel. autorka)

O komunikaci, jako esenciální podmínce bytí, uvažuje i Michal Růžička.⁷ „Bytí člověka na světě je soubytím, protože svět je ustaven v řeči a svět srozumitelných souvislostí mohu myslit i mít pouze jako *sdílený* a společný.“⁸ Klíčové je právě ono sdílení, které se podle Růžičky děje především pomocí komunikace.

4.1.1 Komunikace jako nedílná součást člověka

To, proč právě komunikace je brána jako základní podmínka bytí, lze vyvodit ze samotné podstaty člověka. Bytí samo o sobě, ještě není skutečným bytím; pokud není nikým reflektováno, nelze je za bytí považovat. „Co se totiž neuskuteční v komunikaci, ještě není.“⁹ A právě jediný člověk z celé přírody má dar řeči.

Člověk jako součást přírody je osamělý; příroda je němá, hovoří jen člověk. Na světě se však nacházíme spolu s ostatními lidmi: „Vzájemné porozumenie vo výpovedi a v odpovedi se vyskytuje iba medzi ľuďmi.“¹⁰ Takle Jasperova teze úzce souvisí s jedním z hlavních rysů existencialismu, že člověka nelze zkoumat skrze nějaký model, ale že jen on sám má v sobě myšlení sebe samého.

Člověk se stává sám sebou až ve spojení s jinými lidmi, teprve tehdy přestává být sám. Díky komunikaci a společnosti jiných lidí je člověk sám sobě světlem, skrze komunikaci s druhými dokáže uchopit svým myšlením i sám sebe.

4.1.2 Souvislost komunikace s láskou

Podle Jaspersa, *samoten nemůže být nikdo blažen*. Komunikace je „milující zápas“, existencionální otevřenost pro jiného člověka. Zde bychom mohli sledovat sepětí komunikace s láskou. Podle Jaspersovy filozofie, láska nese naši existenci a zároveň je *pramenem komunikace*.

4.2 Komunikace jako jedna z cest k filozofickému vedení života

Člověk se by se měl ve svém životě často zastavovat a pokoušet se najít cestu sám k sobě a probudit svůj původ (odklonit se od sebezapomenutí). Filozofické vedení života nutí

⁷ RŮŽIČKA, Michal. *Informace a dobro*. 1. vyd. Praha: Ježek, 82 s. Filosofické texty. ISBN 80-9016-252-5.

⁸ Ibid. s. 15. Kurziva doplněna autorkou.

⁹ JASPERS, Karl. *Úvod do filozofie*. Přel. Jiří Fiala. Praha: Universita Karlova, 1991. s. 92.

¹⁰ JASPERS, Karl. *Malá škola filozofického myšlení*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2002. s. 47.

člověka brát vážně zkušenosti s lidmi, štěstí, bolest, zápas, úspěch i prohru. Nutí ho neodvracet se, ale projasňovat. Může se tak dít dvěma cestami – meditací a rozpomínáním v osamělosti nebo ve společenství pomocí komunikace, kdy dochází k vzájemnému porozumění.

Největším přínosem komunikace oproti meditaci je, že to co získám meditací (Jaspers užívá pojmu „*usebrání*“) sděluji druhému člověku. Meditace však není nutnou podmínkou, k poznání sebe sama mohu dojít i samotnou komunikací, skrze druhého nahlédnu do svého nitra. Jaspers upozorňuje, že komunikaci musíme neustále vyhledávat, abychom se jí odvažovali bez zábrán, protože v myšlení ve vztahu k jiným jsem si jistější sám sebou.

4.3 Komunikace a pravda

Významnou částí Jaspersova díla je i zamýšlení nad pravdou a komunikace hraje při hledání pravdy významnou úlohu. Pravda není vědecky zachytitelná, ale je silně existencionálně zakotvena; lze ji zahlédnout jen v hloubce existence. Pravdu nemůže mít člověk nikdy sám. „*Pravda začíná u dvou.*“¹¹ Podle Jasperse pravda není to, čím bych mohl dosáhnout cíle jen sám pro sebe. Zdrojem nepravdy je pak izolace a lpění jen na jednom zdroji „pravdy“.

Pokud uznáváme, že jsme všichni lidé, musíme umožnit lidem jiného vyznání, lidem nám cizím, aby nám kladli otázky a i my se jich musíme ptát. Při komunikaci a snaze o vzájemné porozumění myšlenkově odsouvám svou pravdu a snažím se pochopit pravdu toho druhého. Skrze tuhle „cizí“ pravdu pak můžu poznat partnera v komunikaci. Tato nová zkušenost nás spojuje. Tam kde se pravda zdá rozmanitá, máme ji vyjasňovat.

„V zblížujúcim zápase při rozhovore milujúcich ľudí sa chcú obava spoločne presvedčiť o pravde.“¹² Nesnaží se tedy přesvědčit jeden druhého a svých pravdách, ale navzájem si pomáhají aby dosáhli společné pravdy. Rozhovor je brán jako způsob najít společnou cestu i při soupeření. Boj probíhá formou svobodné komunikace

¹¹ JASPERS, Karl. *Úvod do filozofie*. Přel. Jiří Fiala. Praha: Universita Karlova, 1991. s. 92.

¹² JASPERS, Karl. *Malá škola filozofického myslenia*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2002. s. 78.

4.4 Komunikace v politice – politická diskuze

Hledáním pravdy by se měla podle Jaspere zabývat i politická diskuze. V této části se již dostáváme velmi daleko od existencionálního pojetí komunikace, přesto je zde několik prvků, které by mohly být vztáhnuty na komunikaci v širším smyslu.

Překážky úspěšné politické diskuze/komunikace spatřuje Jaspers v:

- *nesprávném identifikování uváděných skutečností*
- *uhýbání*
- *nevůli uznat dokazatelná fakta*
- *nenaslouchání*

Základní podmínkou úspěšné politické diskuze (a rovněž komunikace) jsou fakta, která odpovídají společnému poznání. Obě strany komunikace by si měly ujasnit, co vlastně potřebují, čeho chtějí dosáhnout. Jako jedna z prvních, by měla zaznít otázka: „Skutečně chceš tohle?“

Důležitá je i společná vůle dojít k pravdě. V této části se Jaspers opět přibližuje k existencialismu. Cestu k nalezení společné pravdy mezi dvěma naprosto názorově odlišnými protivníky spatřuje, paradoxně - jak by se mohlo na první pohled zdát, v jejich *individualitě*. Pokud diskutující spolu komunikují podle zmíněných pravidel, pak je prvkem jejich spojení právě individuálnost. Lidé, kteří pomocí komunikace poznají svou osobnost, kteří dospějí až existencionálnímu pohledu na druhé a tím i na sebe sama, se mohou navzájem pochopit i přes radikálně odlišné postoje. Sjednucuje je právě ono společné bojiště, na kterém se střetávají jako lidé (a ne jen jako politické manifesty).

5 Shrnutí a závěr

Komunikace je podmínka bytí. Nic, co je, nemůže být jen samo o sobě, ale stává se skutečným bytím až ve vztahu s ostatními bytími. Pro člověka je komunikace základní potřebou a je jeho nedílnou součástí. Díky ní uchopuje své okolí a díky ní dokáže pochopit svou vlastní existenci.

V Jaspersově pojetí má komunikace výrazně existencionální charakter. Teprve to, co je sdíleno člověkem v komunikaci, se stává opravdovým, tak jako se stává opravdovým

člověk. Ve vztahu k pravdě Jaspers uvádí, že pravda vzniká až u dvou. Neexistuje tedy „moje pravda“, je třeba ji navzájem sdílet a pomocí komunikace nalézt pravdu společnou.

Komunikace jako základní projev existence se projevuje i v Jaspersově pojetí diskuze. Podle něj si totiž mohou na nejzákladnější úrovni rozumět i lidé s odlišnými názory. Děje se tak na základě komunikace, která spojuje dvě osobnosti na podstatě jejich individuality. Proniknutí k podstatě individuality protivníka (pomocí komunikace) umožňuje nalézt společnou řeč, na bázi naší lidskosti.

Informační prameny

- GORDON, Ronald D. Karl Jaspers: Existential philosopher of dialogical communication. *The Southern Communication Journal*. Memphis: Winter 2000. Vol. 65, Iss. 2/3; pg. 105, 14 pgs.
- JASPERS, Karl. *Malá škola filozofického myslenia*. Přel. Patrícia Elexová. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2002. 160 s. Filozofie do vrecka. ISBN 80-7149-446-1.
- JASPERS, Karl. *Šifry transcedence*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. 140 s. ISBN 80-7021-335-3.
- JASPERS, Karl. *Úvod do filozofie*. Přel. Jiří Fiala. Praha: Universita Karlova, 1991. 131 s. ISBN 80-7066-431-2.
- RŮŽIČKA, Michal. *Informace a dobro*. 1. vyd. Praha: Ježek, 82 s. Filosofické texty. ISBN 80-9016-252-5.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Přel. P. Rezek, M. Petříček, K. Šprunk. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992. 559 s. ISBN 80-7113-058-3.